

Maarten Koningsveld

DEMOCRATIE IN CRISIS


```
001000110111001000      111000110010101010
0010101010000111111    0011111100 001000110
111001000111100011      0001111100 001000
110111001000111 0 0110  010101 0011111100 001
00110111001 0111100    0 0010001 0 1100100011
0001100 10101000101 1010 00111 100 001000 1 1110010
111 110010101010 010101 100001 111100 0010001 0111
1100011001010 000101010100001 111100 0010001 1
01111000110010 01010001 10101000 1111100 001010
111000100011 11100100 1111000110 101010100010
1111001100 00100011011 0010001111 001100101
10101000011111100 0 10001101110 10001111
101010100001111110 00101010100 011
11000110010101 100010101010
01111000110 1010101
```

De wereld verandert,
nu de overheid nog

Maarten Koningsveld

DEMOCRATIE IN CRISIS

De wereld verandert,
nu de overheid nog ...

INHOUD

Voorwoord	7
Inleiding	11
1 WAAROM DEZE TIJD ÉCHT ANDERS IS	21
1.1 De wereld verandert	25
1.2 Technologische ontwikkelingen	31
1.3 Globalisering	45
1.4 Demografische veranderingen	55
2 WAAR KOMT DE DEMOCRATISCHE RECHTSSTAAT VANDAAN?	61
3 DE BEGINSELEN VAN DE DEMOCRATISCHE RECHTSSTAAT WORDEN BEDREIGD	75
3.1 Het gelijkheidsbeginsel en de tirannie van de minderheid	77
3.2 Het lukt de overheid niet meer om grondrechten van burgers te beschermen	87
3.3 Legaliteitsbeginsel onder druk door AI	95
3.4 Het subsidiariteitsbeginsel komt in ander licht te staan	105
3.5 Controle van de macht is in het gedrang	117
4 OKÉ, HET IS CRISIS ... EN NU?	127
4.1 Wat kun je zelf doen?	130
4.2 Waar moeten we de overheid toe oproepen?	137
Eindnoten	153

VOORWOORD

Van jongs af aan heeft democratie me beziggehouden. Ik ging politicologie studeren toen Bill Clinton in het Witte Huis zat. Hij had de verkiezingen in 1992 gewonnen van George Bush senior dankzij de campagnewisheid 'It's the economy, stupid!' De democratie vierde hoogtij en het leek een kwestie van tijd totdat de westerse manier van leven overal in de wereld zou worden overgenomen: een vrije democratie én een vrije markt.

Ik verdiepte me steeds verder in de oorzaken waardoor landen democratisch worden en ik studeerde af op een onderzoek waarom piepkleine eilandstaatjes zoveel democratischer zijn dan andere landen. Ik ging werken als ambtenaar en later als lobbyist en consultant. De gevolgen van de economische crisis van 2008 zorgden ervoor dat steeds meer groepen in de maatschappij niet meer geloven in de vrije markt. Het klimaat werd een steeds belangrijker onderwerp van gesprek en de ontevredenheid in de maatschappij nam toe. In de afgelopen jaren vervielen verschillende diepgewortelde democratieën tot autoritaire systemen. Maar voor het dagelijks leven in het vrije Westen leken dat minder grote veranderingen dan de enorme golf van technologische vernieuwingen die ons leven binnenkwam.

Als spin in het web van een publiek-privaat innovatienetwerk maakte ik mee hoe technologieoptimisme zich meester maakte van de voorlopers in overheid en bedrijfsleven. Op internationale studiereizen trok ik met hoge vertegenwoordigers van beide werelden op. Er leek zich een gedeeld geloof te ontwikkelen dat technologische innovaties zouden leiden tot oplossingen

voor al onze problemen. Maar ik leerde ook dat binnen ministeries soms keuzes worden gemaakt op basis van een beperkt begrip van de buitenwereld, omdat men niet weet hoe die écht in elkaar steekt. En ik leerde dat dat eigenlijk niet anders is dan hoe het bedrijfsleven werkt. Als lobbyist leerde ik dat Tweede Kamerleden dezelfde twijfels hebben als ‘gewone mensen’ en dat ze net als iedereen moeite hebben om al die snelle ontwikkelingen in de wereld bij te houden. Als adviseur maakte ik van dichtbij mee hoe grote overheidsorganisaties kunnen worstelen met een nieuw ICT-systeem.

Er verandert veel in onze maatschappijen. Het maatschappelijk debat vindt allang niet meer alleen plaats aan de tafels van de praatprogramma’s op televisie of in de columns en redactie-commentaren in de geschreven media. Via social media kan iedereen zijn mening naar hartenlust uiten. Zonder gêne of nuance. Het gevolg is dat de maatschappij lijkt te verharderen. Saamhorigheid is ver te zoeken.

De bestorming van het politieke hart van Amerika begin januari 2021, twee weken voor de inauguratie van Joe Biden als president, liet zien hoe diep verdeeld dat land is. Het land dat nog maar kort geleden gold als voorbeeldland op het gebied van vrijheid en democratie. In de hele Westerse wereld zien we eenzelfde verdeeldheid terug. Bijvoorbeeld in politieke debatten, die scherper en minder oplossingsgericht lijken te worden. Er ligt een diepe kloof tussen mensen die in de snelle technologische ontwikkelingen van deze tijd een kans zien en degenen die die meer als een bedreiging ervaren. Complottheorieën varen wel in deze verdeelde wereld. Via social media verspreiden boodschappen zich ontzettend doelgericht: precies die mensen die het meest vatbaar zijn voor bepaalde informatie, worden

bereikt. Op die manier geloven grote groepen in theorieën die door objectieve onderzoekers worden gekwalificeerd als ‘desinformatie’ en ‘fake news’. Maar ze spelen wel een belangrijke rol in hoe grote hoeveelheden mensen naar de politiek kijken. Kan het zo zijn dat de manier waarop onze democratieën zijn ingericht niet meer past bij deze tijd?

De veranderingen gaan snel. De democratische rechtsstaat is in de problemen. Globalisering én technologisering vinden gelijktijdig plaats. Het maakt dat banen zich verplaatsen naar lagelonenlanden, of dat ze zelfs worden vervangen door robots en software. Social media veranderen de manier waarop we met elkaar praten, werken en samenleven. Dat stelt nieuwe eisen aan burgers, bedrijven én overheden. Algoritmes worden gebruikt om overheidstaken uit te voeren en ook om kiezers te benaderen. Slimme politici kunnen er gebruik van maken om aan de macht te komen en steeds meer macht naar zich toe te trekken.

Dezelfde innovaties waar de technologieoptimisten van smullen, leiden ertoe dat bedrijven hun verdienmodellen moeten aanpassen en dat overheden in steeds hoger tempo voor nieuwe uitdagingen komen te staan. Een groot deel van de maatschappij kan of wil niet zo snel meebewegen. Populistische partijen in westerse democratieën winnen veel kiezers die ongelukkig zijn met hoe snel de wereld verandert. Het is van groot belang dat we begrijpen welke problemen er zijn en wat de samenhang ertussen is. Hongarije, Polen, Thailand, Turkije en andere landen waar de democratische rechtsstaat stevig geworteld leek te zijn, zijn al vervallen in meer autoritaire systemen. Als we niet snel iets doen dan zullen er meer democratische landen volgen.

Het beeld van gewapende protesteerdere in het Amerikaanse Capitool spreekt boekdelen.

Er is ontzettend veel tegelijk aan de hand. Dat is verwarrend. In dit boek schets ik een overzicht van de gevaren voor de democratische rechtsstaat. Ik doe dat met een geruststellende boodschap: de westerse, democratische rechtsstaat staat als een huis. Maar ook met een oproep: dat huis heeft dringend onderhoud nodig.

INLEIDING

'It is not the strongest of the species
that survive, nor the most intelligent,
but the one most adaptable to change.'

– Charles Darwin¹

Het is de afgelopen jaren de normaalste zaak van de wereld geworden om te waarschuwen dat de democratie wordt uitgehold of dat de rechtsstaat in verval is. Er is dan ook nogal wat aan de hand. Protestbewegingen roeren zich in alle uithoeken van de wereld. De start van de Arabische Lente in december 2010 lijkt inspiratie te zijn geweest voor een revolutionaire golf van protest over de hele wereld, ook in 'het vrije Westen'. Denk aan de Occupy-beweging die uit protest tegen de ongelijke verdeling van macht en rijkdom eerst Wall Street in New York bezette en daarna honderden pleinen en straten in steden in andere landen. Jongerenbewegingen met tienduizenden leden als Fridays for Future en Klimatstreik vroegen onder meer in België, Canada, Duitsland, Finland, Zweden en Zwitserland aandacht voor het klimaat – een golf die was ingezet door de 16-jarige activiste Greta Thunberg. Black Lives Matter kwam voort uit grote afschuw en verontwaardiging over politieoptredens in Amerikaanse steden en het is inmiddels een beweging die is geworteld over de hele wereld.

In Nederland kennen we de protesten van de boeren die zich bedreigd voelen in hun bestaan. Ze verkondigen hun (af en toe dreigende) boodschap met hun trekkers. De zwartepietprotesten veranderden een kinderfeest tot een splijtzwam in de maatschappij. Premier Rutte gaf aan dat de overheid niet de partij is om een keuze te maken in dit debat. Dit tot woede en ergernis van zowel voor- als tegenstanders, die elkaar de tijd niet gunnen om hun standpunt toe te lichten met nuance en redelijkheid. De overheid wordt door de bevolking tegelijkertijd opgeroepen om op te treden tegen discriminatie en in de bres te springen voor Nederlandse tradities.

De protestbewegingen breken een lans om voor een bepaald onderwerp brede maatschappelijke steun te krijgen. Vaak richten ze zich tot 'de overheid' of 'de politiek', die op hun beurt de handschoen niet op lijken te willen of kunnen pakken. In allerlei landen, waaronder westerse democratieën, zien we dezelfde symptomen terug: de opkomst van grote protestbewegingen, de groei van populistisch links en rechts en de roep om sterker leiderschap. Het lijkt wel alsof de vrije democratie verliest aan populariteit, zelfs in dé vrije democratie bij uitstek: de Verenigde Staten.

Trump versus Clinton

Er zijn veel overeenkomsten tussen de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2016 en die van 2020. In beide jaren was Donald Trump de Republikeinse kandidaat. Hij nam het in beide verkiezingen op tegen een Democratische kandidaat die een hoge post in de regering van zijn voorganger, Barack Obama, bekleedde. Bij beide verkiezingen bleken de kandida-

ten na het tellen van de stemmen een stuk dichterbij elkaar te zitten dan in de peilingen was voorspeld. Zowel in 2016 als in 2020 won de Democratische kandidaat de popular vote, maar claimde Trump de overwinning. Het belangrijkste verschil was dat Trump de tweede keer de verkiezingen verloor.

Trump was geen typische president. Hij twitterde de meest bizarre dingen. Hij benoemde zijn kinderen in hoge functies en ontsloeg de ene na de andere adviseur. Hij joeg grote groepen mensen tegen zich in het harnas. Onder hen was zijn tegenstander uit november 2016, Hillary Clinton. Ze leek verbitterd na haar verlies, maar dat was nog niet alles: ze zag in Trump een gevaar voor de democratie. In het najaar van 2018 schreef ze in het literair-culturele tijdschrift *The Atlantic* zelfs dat de democratie door president Trump in crisis verkeerde.

Hillary Clinton is niet de eerste de beste. Ze was eerder onder meer activiste, advocate, senator, first lady en minister van Buitenlandse Zaken. Ze behaalde als Democratische presidentskandidate 48,2 procent van de stemmen. Dat was meer dan haar Republikeinse rivaal (46,1 procent), maar ze verloor omdat Trump meer kiesmannen kreeg toegewezen. Die kiesmannen bepalen volgens de regels van het verkiezingsstelsel in de Verenigde Staten het presidentschap. Zo'n twee jaar later gaf ze er in een artikel in *The Atlantic* weinig blijk van dat ze vond dat hij de gewonnen functie op een goede manier vervulde. Ze onderbouwde de stevige uitspraak dat de democratie in crisis was met vijf argumenten:

- *First, there is Donald Trump's assault on the rule of law.*
- *Second, the legitimacy of our elections is in doubt.*
- *Third, the president is waging war on truth and reason.*
- *Fourth, there's Trump's breathtaking corruption.*
- *Fifth, Trump undermines the national unity that makes democracy possible.*

Clinton benadrukte in het uitgebreide artikel dat het écht crisis was en ze riep haar lezers op om in actie te komen:

I don't use the word crisis lightly. There are no tanks in the streets. The administration's malevolence may be constrained on some fronts—for now—by its incompetence. But our democratic institutions and traditions are under siege. We need to do everything we can to fight back. There's not a moment to lose.²

Paradoxaal genoeg pleit de oproep van Clinton om terug te vechten tegelijkertijd juist tégen het bestaan van de crisis die ze beschrijft. Haar argumenten die onderbouwen dat sprake is van een crisis zijn allemaal gericht tegen één persoon: de man van wie ze de presidentsverkiezingen verloor. Niet alleen zet dat haar uitspraken in een gekleurd daglicht, maar belangrijker: de democratische rechtsstaat zou toch wel tegen het stootje van één ongelukkig gekozen president moeten kunnen? Ik wil hier niet oordelen of Donald Trump een goede of een slechte president is geweest. Dat laat ik aan de vele geschiedschrijvers over die zich er ongetwijfeld aan zullen wagen. Feit is dat wanneer het Amerikaanse publiek van zijn president af wil, ze bij de volgende presidentsverkiezingen weer de mogelijkheid heeft om een andere kandidaat te kiezen. En zo is het ook gebeurd.

Checks-and-balances

Daar komt nog bij dat Clinton voorbijging aan hoe de Amerikaanse overheid is georganiseerd. Het land kent een systeem van checks-and-balances. De macht is op verschillende manieren gescheiden, om te voorkomen dat één mens of één partij te veel macht naar zich toe kan trekken. Er is een trias politica van wetgevende, uitvoerende en rechtssprekende macht op landelijk niveau, net als een machtenscheiding tussen de nationale en lagere overheden (zoals staten en steden). Dat laatste werd gedurende de coronacrisis duidelijk. Toen bleek dat de manier waarop Trump wilde dat Amerika met corona omging niet door de staten werd opgevolgd. De gouverneurs van veel Amerikaanse staten waren het niet met hem eens en op het gebied van het nemen van coronamaatregelen hebben die gouverneurs het nu eenmaal voor het zeggen.

De checks-and-balances zorgden ervoor dat Trump de basisstructuren van het politieke systeem niet écht kon bedreigen. Hij verweet de media dat ze fake news brachten, maar hij kon die media niet verbieden. Hij deed zijn best om stemmen per post te verbieden, maar dat was juridisch niet mogelijk. Na de presidentsverkiezingen vroeg hij de staten en steden om te stoppen met het tellen van de stemmen toen hij nog op voorsprong stond ten opzichte van Joe Biden, maar dat deden ze niet. Zijn claims dat er fraude in het spel zou zijn, werden afgewezen door verschillende rechters. Zelfs het Supreme Court, waarvan drie van de negen rechters door hem waren benoemd, wees zijn aanklachten over verkiezingsfraude af. Trump hitste zijn volgers op om zich op 6 januari 2021 – de dag van de ceremoniële procedure van het tellen van de stemmen van kiesmannen – te verzamelen bij het Capitool. Het leidde tot het binnendringen

van de gezamenlijke vergadering van Senaat en Huis van Afgevaardigden, schade in het Capitool en meerdere doden. De beelden gingen de wereld over en Amerika stond in zijn hemd als land van vrijheid en democratie. Maar na uren schorsing ging de vergadering verder en werd de verkiezingsoverwinning van Joe Biden bekrachtigd.

Je kunt rustig stellen dat Amerika geen fraai voorbeeld van de democratische rechtsstaat was in de weken na de presidentsverkiezingen van 2020. Maar het systeem van checks-and-balances functioneerde. En als je er goed naar kijkt, was de oproep van Clinton in 2018 aan haar lezers om in actie te komen tegen de zittende president een heel normale, democratische uiting, gedaan binnen de grenzen van de rechtsstaat. Dat is misschien nog wel het sterkste argument dat de door haar aangevoerde argumenten, die allemaal naar één man wijzen, de kwalificatie 'crisis' niet rechtvaardigen.

Het doet er niet aan af dat Amerika ontzettend verdeeld is na het presidentschap van Trump. Velen in zijn achterban lijken beïnvloed te zijn door complottheorieën die zich verspreiden via social media. De bevlogenheid bij hen om Trump te volgen en zich tegen 'de gevestigde orde' uit te spreken is groot. De beelden van het Capitool deden velen denken aan staatsgrepen in minder democratische landen. De pogingen van Trump om macht naar zich toe te trekken lijken op pogingen die meer succesvol zijn gebleken van leiders in landen als Polen, Hongarije en Turkije. De verdeeldheid in Amerika is niet uniek; ook in andere landen zijn grote groepen die weinig vertrouwen hebben in hun leiders en die inspiratie vinden in complottheorieën. Kan het zijn dat Hillary Clinton wel gelijk had dat de democratie in crisis is, maar dat ze de verkeerde argumenten gebruikte? En

stel dat het zo is: wat moeten we dan doen om weer uit die crisis te komen? Om antwoord te geven op die vragen, moeten we eerst begrijpen wat een crisis eigenlijk is.

Wat is een crisis?

Het woord 'crisis' heeft in het dagelijkse taalgebruik een negatieve lading. Van oorsprong is het echter neutraal. Etymologisch komt het voort uit het (oud-)Griekse werkwoord 'κρίνωμαι' (kri-nomai) met betekenissen als: scheiden, schiften, onderscheiden, beslissen, beslechten, richten en oordelen. Zo bezien is een crisis een 'moment van de waarheid', een moment waarop een beslissing moet worden genomen die van grote invloed is op de toekomst. De term werd voorheen vooral gebruikt in de medische wereld, toen de wetenschap minder ver gevorderd was dan nu en de mogelijkheden voor behandeling nog gebrekkiger waren. Bij ernstige ziekte, bijvoorbeeld bij een longontsteking, was de 'crisis' het moment waarop de koorts een hoogtepunt bereikte en het de vraag was of de patiënt de volgende ochtend wel zou halen.

Minstens zo interessant is wat het in de dagelijkse praktijk nou écht betekent. Het online woordenboek Van Dale beschrijft 'crisis' als:

1. *gevaarlijke toestand*: een crisis doormaken
2. (economie) periode van slapte en werkloosheid: een crisis bezweren

Die definitie helpt echter niet zo goed om te bepalen wanneer iets nu wel of niet een crisis is.

In het dagelijks taalgebruik wordt de term veel meer gebruikt om de ontwrichting van een maatschappelijk systeem te duiden, dan het verloop van een ziekte. Dat zie je terug in begrippen als ‘de coronacrisis’ of ‘de economische crisis van 2008’. Het blijkt ook uit de beschrijving die in de Nederlandse wetgeving wordt gebruikt. In artikel 1 van de Wet op de veiligheidsregio’s staat:

Crisis: een situatie waarin een vitaal belang van de samenleving is aangetast of dreigt te worden aangetast.

Ook de wetenschap lijkt in de aantasting van een vitaal belang een belangrijk onderdeel van het begrip ‘crisis’ te zien. Al in de jaren tachtig, ver voordat hij minister van Buitenlandse Zaken werd, richtte de Leidse hoogleraar bestuurskunde Uri Rosenthal het Crisis Onderzoekteam (COT) op. Het COT zou uitgroeien tot een gezaghebbend wetenschappelijk instituut op het gebied van crises. In 1998 introduceerde Rosenthal een goed bruikbare definitie:

Een crisis is een ernstige bedreiging van de basisstructuren of van de fundamentele waarden en normen van een sociaal systeem, welke bij geringe beslistijd en een hoge mate van onzekerheid noopt tot het nemen van kritieke beslissingen.³

Ook in het kader van de recente coronacrisis, is het een definitie die je goed als meetlat kunt gebruiken om te bepalen of iets als crisis kan worden beoordeeld. Ze vraagt nog wel wat duiding. Wat wordt er bijvoorbeeld bedoeld met ‘kritieke beslissingen’? Wat maakt een beslissing kritiek? Volgens de woordenboeken betekent ‘kritiek’ zoiets als: hachelijk, gevaarlijk

of bedenkelijk. Het gaat om beslissingen waar niet iedereen het zomaar mee eens zal zijn. Beslissingen die dapper zijn of die moeten worden genomen ondanks weerstand tegen het besluit. Ook dat werd gedurende de coronacrisis heel duidelijk. De maatregelen die werden genomen door de verschillende regeringen waren zeker kritiek te noemen. Ze moesten soms worden genomen op basis van beperkte informatie. Het was zeer onzeker dat de maatregelen de beoogde resultaten zouden hebben. Veel mensen vonden dat de verkeerde maatregelen werden genomen, omdat de schade voor de economie te groot was of omdat de privacy en vrijheid van burgers te veel werd ingeperkt. Maar: niemand pleitte ervoor om géén maatregelen te nemen. Dat de basisstructuren van ons sociale systeem werden bedreigd door de pandemie, daarover werd niet getwist.

Is de democratie in crisis?

De democratie staat onder druk. Dat zien we aan landen als Polen, Hongarije en Turkije. We zien het aan de verdeeldheid in de maatschappij en de bewegingen met protest die het op de been kan brengen. Voorlopig staat de democratie nog steeds als een huis, maar wel een huis dat kraakt en piept. Willen we ervoor zorgen dat het huis niet bezwijkt onder de storm die aanzwelt, dan zullen we onderhoud moeten plegen. Voordat we dat doen, moeten we onderzoeken welke kraakjes en piepjes een bedreiging zijn voor de basisstructuur van het huis en welke kraakjes en piepjes horen bij een huis met karakter. We moeten opsporen welke onderdelen écht onderhoud nodig hebben en bovendien welk onderhoud het beste is. Ik zal daarom verderop in dit boek dieper ingaan op de fundamenten van

de democratische rechtsstaat. Maar voor ik dat doe, beschrijf ik eerst wat maakt dat de tijd waarin we leven écht anders is dan de tijden voor ons.

1

WAAROM DEZE TIJD ÉCHT **ANDERS** IS

'Of the many diverse and fascinating challenges we face today, the most intense and important is how to understand and shape the new technology revolution, which entails nothing less than a transformation of humankind'

– Klaus Schwab (World Economic Forum)⁴

01 0000 100 10 1011 1 11000 011000 001 0 101 01 0
0 01010 110110 1010011 000110 001001000 01001 00
01 010100110110111 10011000001 0000 01000101 0110 0
001 0 010011011011101001 00110000100100 0100 10 10
10 100110110111010 01001000101001 011 000
00010100 0110111 1000101001 0001 0
010100 01101110 0100110 10000 0
1010011011011 10011011011 001
10011011011 101100 01000
010 11 11011 0000100 0 0
01101101110 00010001010
01 0110111 10001010 1
10 110100 00010 011
01101110100 0101001101
110100110 1010011 1
011101 0110 010011011 11
1 00110000 0100110110 1
101 100000 001101101 10
0011000001100 1001101101101
0 0000011000 0011011011 0 1
1 000 0000100 10011 11011101 1
00 000010010 01101101 10100 100
00011 00010 10001010 0100110110111010011 0
0001100001 100010100110110 0101001101 1101 011000 11
0 010 1000101001 1000 10001010 10110111010011000001
0000 0010 0101 110000100010100 0110111010 100 00
100 01 100 1000 100 1 0011011 11010 000011 0

**De wereld
was op
10 april
2018 ...**

... getuige van een bijzonder spektakel: de ondervraging in het Amerikaanse Congres van de CEO van Facebook, Mark Zuckerberg. Camera's registreerden een goed voorbereide technologiebaas en een groot aantal goed en minder goed voorbereide politici.

De aanleiding van de ondervraging was het lekken van privacy-gevoelige data van 87 miljoen Facebook gebruikers. Het schouwspel liet vertegenwoordigers van de politieke elite van Amerika zien, die geen enkele kennis hadden van het bedrijfsmodel, de wereldbeschouwing en het dagelijkse reilen en zeilen van het op vier na grootste beursgenoteerde bedrijf ter wereld.

De ondervragingen zouden, verspreid over twee dagen, zo'n tien uur duren. Wereldwijd volgden miljoenen mensen het schouwspel op televisie, telefoon en andere schermen. Bijna honderd vertegenwoordigers van beide kamers van het Amerikaanse parlement namen deel aan de ondervragingen. Ze kregen slechts vijf minuten per persoon om vragen te stellen. Talloze tijdsblokjes van vijf minuten werden gebruikt om vragen te stellen die waarschijnlijk sneller konden worden beantwoord door even op Google te zoeken, of op de website van Facebook zelf. Er zaten momenten bij die inmiddels tot de klassiekers onder de virale internetfilmpjes mogen worden gerekend. Zo was te zien dat senator Orrin Hatch vroeg hoe je een bedrijfsmodel draaiende kunt houden, waar gebruikers niet betalen voor de dienst die ze gebruiken. Het korte antwoord van Zuckerberg was: 'Senator, wij vertonen advertenties.'

Het minachtende glimlachje dat Zuckerberg niet kon onderdrukken, was begrijpelijk: iedereen die het platform weleens gebruikt of zelfs maar heeft bezocht, kan het advertentiemodel

zien. De vraag was op zijn zachtst gezegd niet erg geïnformeerd gesteld. Een andere senator, Brian Schatz, vroeg of Facebook de e-mails kan lezen die je verstuurt via WhatsApp, onderdeel van Facebook. Een opmerkelijke vraag, aangezien je met die dienst wel korte berichten, maar geen e-mails kunt versturen. Op dag twee, toen het Huis van Afgevaardigden zijn vragen stelde, kreeg Zuckerberg de vraag of het klopt dat Facebook niet het enige bedrijf was dat werkt met gerichte advertenties aan bezoekers van websites of apps. Zuckerberg antwoordde: 'Dat klopt, dit soort op advertenties gebaseerde diensten bestaat al lange tijd.' De vragensteller leek het bestaan van een gehele sector aan dergelijke bedrijven niet te kennen.

Het feit dat deze politici voor de ogen van de wereld hun spaarzame vijf minuten gebruikten voor dit soort vragen, is tekenend. Het liet pijnlijk duidelijk zien dat sommige volksvertegenwoordigers basale kennis missen en dat ze daardoor geen serieuze gesprekspartner kunnen zijn voor de grote technologiebedrijven. Laat staan dat ze in staat zijn om de moeilijke afwegingen te maken die nodig zijn om wetten en regels voor die complexe sector te kunnen maken. Het liet zien dat de Amerikaanse politieke wereld niet bepaald klaar was om de complexiteit van het grote, eenentwintigste-eeuwse bedrijf te doorgronden.

Dat gold overigens niet voor alle vragenstellers. Sommigen van hen maakten het Zuckerberg moeilijk. Ze vroegen naar de vermeende monopolieposities van platformen als Facebook, WhatsApp en Instagram. Ze vroegen ook naar problemen wat betreft dataveiligheid en privacy. Zuckerberg gaf aan dat hij het eens was met sommige van zijn ondervragers: het zou goed zijn als Facebook en andere digitale platformen steviger zou-